

Et besøg i københavnske stor-gartnerier for 50 år siden

A Visit to large Greenhouse Nurseries in Copenhagen 50 years ago

Keywords: Market Gardens, Greenhouses, Pot Plants, Denmark, History

Af Asger Ørum-Larsen

Den 12. december 1936 startede ca. 40 unge gartnere fra havebrugshøjskolen »Vilvorde« i Charlottenlund på en ekskursion til københavnske stor-gartnerier.

Vinterholdet 1936-37 fra »Vilvorde«, som foretog omtalte ekskursion. I midten ses forstander Vald. Jensen. Foran helt til venstre forsøgsleder Frederik Duwald, Ohlsens Enke.

I år 1986 er det netop 50 år siden! Den gang var dansk drivhusgartneri inde i en solid fremgang, idet glasarealerne blev udvidet med 62% og antallet af husene fordoblet.

Under krigen 1939-45 standsede ekspansionen midlertidigt for denne gren af dansk gartneri på grund af materialemangel og byggestop.

Forholdene i efterkrigstiden, vort medlemskab af EF, energikrisen i 70'erne og ikke mindst den rivende udvikling indenfor drivhus-automatik, dyrkningsteknik og den almindelige industrialisering har distanceret fremgangen i 30'erne, som er blevet historie.

En af deltagerne skrev efter tilbagekomsten til »Vilvorde« på grundlag af egne og kammeraters notater en beretning og vurdering af hvad man havde set på ekskursionen:

Det er tradition at eleverne på »Vilvorde« hvert år et par uger før Jul besøger nogle af de kendte, større københavnske gartnerier, thi disse bugner nemlig endnu af Julens blomsterpragt, men kort tid efter vil det meste af produktionen spredes til de mange blomsterforretninger i byen, og derfra ende i de utallige fattige som rige hjem, hvor de med deres farver vil smykke festen, og samtidig minde om sommeren, om lyset, der nu er ved at vende tilbage. Klokkeren 8.30 startede de to store og flotte turistbusser stoppet med unge gartnere, alle opsatte på at få så meget ud af dagen som mulig. Turen gik ud ad Tuborgvej, endnu morgengrå, men fyldt af travle cyklister på vej til deres arbejde på kontorer, fabrikker og forretninger. Det første mål var **Chr. Asmussens blomstergartneri på Roskildevej**. Det bestod af ca. 35 huse af alle typer, og disse lå måske noget planløst, desuden var ordenen omkring husene ikke helt fin, – det kunne tyde på, at vi her stod overfor et gartneri anlagt småt, men ved dygtighed drevet op i det store format. Var ikke alle husene så fine, som vi så dem senere på ekskursionen, så var kulturerne i dem til gengæld upåklagelige. Det skal straks slås fast at gartner Asmussen absolut havde prisen for de fineste kulturer; ingen af de andre virksomheder, vi senere besøgte, kunne stå mål med hans. I det første hus, som åbnedes for os, så vi ca. 75.000 begoniestiklinge, stukket for 3 uger siden, enkelte af disse var allerede begyndt at skyde. Under husets tag var der hængt hvidt papir, så lyset dæmpedes, inden det nåede de unge, sarte planter. Temperaturen var omkring 20°C. I det næste hus mødte der os et pragtfuldt syn, nemlig tusindvis af de mest farvestrålende cyclamen. Det var frøplanter, og hver enkelt potte var sat med så stor afstand fra de omkringstående, at der ikke ville være fare for krydsbefrugtning. Kun de absolut fineste planter udvalgte til frøplanter, og de stod samlet i grupper efter farver. Den moderne cyclamen er tæt og kraftig af vækst, blomsterstænglerne kommer op samlet, og blomsterne er lige store og sidder i samme højde. Det var de bedste af denne type der udvalgte. Asmussen fortalte at han havde foretaget

prøvedyrkning af 2 tyske, 2 hollandske og 2 danske stammer, og at de danske stammer var kommet ind som fint nummer eet.

Når tiden er inde foretages bestøvningen, det skal være midt på dagen, og solen skal skinne. Støvet tages fra de bedste planter. Asmussen fortalte, at han undertiden købte planter af andre stammer udefra for at bruge støv fra dem til befrugtningen, hvorved degeneration af hans egen stamme undgås. Bestøvningen var foretaget hos Asmussen, og frøene var nu ved at modnes.

Dernæst viste Asmussen os de nye cyclamenplanter til kulturerne næste år. De var priklet midt i august og siden omplantet to gange. Nogle af disse var priklet i jord, der også sidste år var brugt til cyclamen, og det viste sig så, at rødderne blev brune, så kun frisk bladjord kan benyttes. Desuden er det ikke gavnligt for planterne, når jorden er for kalkholdig.

Cyclamen til frø i Asmussens gartneri i Rødovre. Fot. prof. Asger Klougart.

Turen kom så til julebegonierne, det ene hus ved siden af det andet, alle fyldte med kulturer af denne smukke plante, som stadig med sine tætsiddende fine, lyserøde blomster spiller en stor rolle som juleplante. Planterne her var af stammen 'Eges Favorit'. I et af husene havde Asmussen begyndt et forsøg med champignondyrkning. Huset var udvendigt dækket med halm, så lyset ikke kunne trænge ind, men så man dog var i stand til at åbne og lukke ventilerne. Under taget var lagt papir på tværstæn-

gerne, dette skulle hindre dryp på de spæde planter. I bordene var lagt næsten formuldet bladjord, og myceliet var indpodet i dette. I modsætning til dette mørke hus virkede husene med julestjerner dobbelt lyse og farvestrålende. I husene var temperaturen ca. 12°C, og planterne var parate til at afskæres. Planterne var usædvanlig smukke, og alle sorter sås, ikke alene de gamle, men også de nye, 'Velvet Leaf' og 'Oakleaf'. Inden de afskårne julestjerner sendes afsted, koges de nederste centimeter af deres stængler, hvorved man sikrer sig en længere holdbarhed. Asmussen havde gjort den erfaring, at første hold (stukket i maj) og sidste hold slog rødder uden vanskeligheder, medens det derimod kneb med de mellemste hold. Andre huse var fyldt med en slægtning til julestjernen *Euphorbia fulgens* eller koralranken, som ses mere og mere i blomsterforretningerne. Denne plante er mere diskret i forhold til julestjernen, men fortjener dog en stor plads som juleplante, thi med sine let buede stængler med de smukke, blanke blade og rødgule blomster i bladhjørnerne, virker den dog dekorativ.

Asmussens blomsterproduktion er meget betydelig. I husene var kulturerne opstillet i rækkefølge eftersom de skulle afsendes, og mange tusinde planter var forudbestilt af københavnske blomsterhandlere. Inden vi forlod Asmussens virksomhed, bemærkedes nogle fikse huse opbygget af bænkevinduer. I dem opbevaredes moderplanter af chrysanthemum. Endelig må jeg ikke glemme at omtale det store keddelanlæg. Et termometer i et af husene var i stand til at regulere varmen. Blev temperaturen for lav, sattes en blæser i fyret automatisk i gang, hvorved der kom livligere gang i forbrændingen, og varmen i pågældende hus ville stige i løbet af ca. en time.

Bilerne bemandedes atter, og kursen rettedes imod gartner **Mikkelsens virksomhed i Glostrup**. Husene her var store, lyse og velholdte, og kulturerne de samme som hos Asmussen. Desuden havde han huse med roser, og drivning af disse var begyndt. Roserne var i nogle huse udplantede i bunden af disse, i andre på hævede bede. Noget særligt for hans virksomhed var drivning af liljekonvaller. Nogle unge gartnere var i færd med at sætte konvalspirer i kasser med grus, men først var spirerne varmtvandsbehandlede, d.v.s. at de i 12 timer havde stået i ca. 35° varmt vand. Kasserne med spirerne sattes i et mørkt, varmt hus til drivning. I andre huse var der sat tulipanløg til drivning, og det var meningen, at disse skulle stå i blomst i januar måned. Mikkelsen er en af Danmarks dygtigste løgdrivere. Først drev han løgene på bræddeborde, men da han havde tjent mange penge på dette, ville han gøre det rigtigt godt for løgene og lod lave cementborde til dem, men nu blev hans tulipaner ikke så gode som før, og først da man lagde gamle brædder op på cementbordene igen, fik tulipanerne deres gamle finhed tilbage.

Det tredje gartneri, der besøgte, var **Döllner og Rasmussens i Glostrup**. De førnævnte blomsterkulturer sås også her, noget nyt var derimod azaleakulturerne. De smukke, halvfylde rosafarvede blomster var ved at udfolde sig, og skulle være helt færdige til Jul. Prisen for en plante ville blive fra 5-6 kr. I et andet af husene var man ved at potte lathyrus, 3-4 planter i hver potte, som skal drives. Sorten var 'Eldorado'.

Efter en frokostpause, som blev holdt i Gl. Roskilde Kro, fortsatte ekskursionen til **Svend Baltzer Hansen i Valby**. Her så vi først en opbevaringskælder for løg, og derefter gik turen ud til de store flotte huse.

Fra Asmussens gartneri. Cyclamen pakkes til julesalg. Fot. prof. Asger Klougart.

Foran drivhusgavlene var lagt skinner, således at man på dertil indrettede vogne let og bekvemt kunne transportere planter, jord og andet materiale fra og til husene. Dørene til husene var brede skydedøre, som let lod sig skubbe til side. Disse døre bliver mere og mere brugt i de nye, moderne gartnerier. Husene var endvidere konstrueret således, at lodrette stivere ikke var nødvendige, hvilket jo er en stor fordel. Hovedkulturen her var roser. Her dyrkedes også en mængde syrener. Udenfor husene stod syrenerne som senere skulle drives. De var med klump, sat i et tykt lag spagnum. Andre af husene var optaget af chrysanthemum-sorter som 'Sax' Export' og andre. I et andet sås nogle spande med hvilende *Adiantum*. På jorden var sået naftalin, for at forebygge snegleangreb. Planterne var skåret helt tilbage. Bag husene bemærkedes en mark med tulipaner og narcisløg, 40.000 af hver slags. Keddelanlægget var meget stort og var forsynet med et praktisk sikringsapparat, og der var tænkt på plads til yderligere udvidelse.

Men Baltzer-Hansens virksomhed stilledes helt i skyggen af den næste virksomhed vi besøgte, nemlig Nissen Petersen og Mikkelsens kæmpegartneri. Her lå den ene mægtige drivhusblok ved siden af den anden i rækker og geled ud til de snorlige veje. Det var delt i afdelinger, hver med sit bogstav. Hele virksomheden var med amerikansk hurtighed vokset op i løbet af ganske få år. Man var ved at opføre en ny stor blok, og samtidig var man ved at rydde arealet, hvorpå endnu en blok skulle opføres. I alt var der 2½ ha under glas, og blokkene bestod af ikke mindre end 111 huse! Husene opvarmedes tildels ved oliefyring, hvortil benyttedes russisk olie. Da denne var for tykflydende, blev den først opvarmet inden den indsprøjtedes i fyrene.

I mange af blokkene dyrkedes roser, for eksempel sorter som 'Briarcliff', 'Hoover', 'Talisman', 'Hadley', pernetiane roser og andre. Husene med sorten 'Talisman' var lidt koldere end de andre, og en ny sort sås her med spættede knopper, gule og røde, men senere helt røde. Man podede selv roserne på *Rosa canina* underlaget. I en af blokkene var man begyndt at drive roser. Man pillede ikke her de gamle blade af planterne, men sprøjtede dem forinden drivningen påbegyndtes med svovlkalk.

I en anden blok havde man *Asparagus plumosus*, som var udplantet i maj. Det oplystes, at disse kunne stå i 5-6 år. Endvidere huse med *Adiantum*, som bruges som snitgrønt til buketter. Disse planter stod i tusindvis af zinkspande, som sandsynligvis var samlet sammen på lossepladser og således fået ny anvendelse, trods det, at de var mere eller mindre uden bunde. Dette havde man afhjulpet ved at lægge bræddestumper ned i dem. Særlig bemærkedes sorter som 'Matador' og 'Guldelse', den sidste bruges særlig til binderiarbejder og er vanskelig at dyrke, hvorfor den også er omtrent dobbelt så dyr. Endelig sås et hus med *Asparagus medeoloides*; denne var plantet op af snore, som den selv løb op ad.

Hansen, »Nordlund«, havde taget *Gardenia* op til kultur, og desuden bemærkede man her tomatplanter til næste år, hvoraf ikke så få allerede var pottede. Blandt hans chrysanthemum sås særlig 'Sax' Export', med lyse rosenrøde blomster, med lyse, rosenrøde blomster, en gul 'Sax' Export' og 'Louis Gerns'. Disse var udplantede i husets bund. For disse sorter bruger man bedst den anden knop, som »tages« sidst på sommeren. Den første giver en dårlig farvet blomst.

Fra Svend Bruun jun.'s dengang nye nellikegartneri »Grænsen« bygget 1933-34. – Fotografi fra Dansk Erhvervsgartnerforenings arkiv.

Omsider nåede vi til **Svend Bruun junior, Avedøre**. Hans gartneri var det sidste vi besøgte. Dette store moderne gartneri dyrkede omtrent udelukkende nelliker. Husene, som var store og lyse, var lagt temmelig langt fra hinanden, hvorved medføring af sygdomssmitte fra det ene hus til det andet blev vanskeligere. Ved indgangen til husene var der plantet tagetes, som ikke er modtagelig for smitte, thi Svend Bruun har gjort den erfaring, at smittekimene først får fat lige ved dørene, hvor de påføres planterne af medhjælperne, der kommer fra de andre huse. De unge planter stikkes i steriliseret grus, ligesom jorden i husene dampsteriliseres inden nellikerne plantes ud. Til dette formål er der en særlig keddel med højtryk (7 atmosfærer), hvorfra dampen ledes ud i særlige rør til husene. Egen damp harve indehaves, og det tog ca. 3 døgn at dampsterilisere et hus, og harven skulle flyttes 57 gange. Husene opvarmedes med damp. I husene sås pragt-

fulde nelliker i alle farver, røde, hvide, gule og rosa. Et fint »net« var spændt ud i husene hvortil stænglerne blev bundet. På de bedste dage kunne der høstes til 10.000 blomster, og disse solgtes ikke alene til København, men store mængder af dem gik til Sverige. Svend Bruun viste os de særlige æsker, hvori nellikerne pakkedes, 25 stk. til hver side. Til slut sås en »Sigvart« motorsprøjte, som brugtes til at sprøjte nellikerne med. Som vædske brugtes svovlkalk, og der kunne være 400 liter i den. Svend Bruun junior's gartneri var typen på et tip top moderne specialgartneri. Alle tekniske hjælpemidler var taget i anvendelse for at opnå så fine kulturer som muligt, og man gik frem med en grundighed som måtte imponere.

Rapportens forfatter fotograferet 1937 i »Vilvorde«'s paradedhus.

Dette gartneri satte et solidt punktum for ekskursionen, og vejen gik atter hjemad. De besøgte gartnerivirksomheder var nogle af de bedste i Københavns omegn. Meget var imponerende godt, bar vidnesbyrd om den danske gartnerstands høje stade, men det skarpe øje kunne også finde ting som ikke var helt all right. Den unge gartner har således ikke alene her et forbillede for sin egen fremtidige virksomhed, stor som lille, men han har også mulighed for at drive sin bedrift endnu bedre.

Efterskrift:

Mange af de i rapporten omtalte gartnerier findes ikke mere, og deres arealer er taget i brug til andet formål, først og fremmest til forskellige former for boligbyggeri.

Litteratur:

Referat i Politiken marts 1944 af handelsegartner Poul Callisens foredrag om dansk gartneris fremtidsmuligheder for unge gartnere.